

Keywords: *social-democracy, communism, Anton Diaconescu, Toma Dragu, Alexandru Oiță.*

Abstract: *The story of Vâlcea social-democracy in the interwar period. This article is about the Vâlcea social-democracy avatars in the interwar period. Once it establishes conceptual differences between socialism, communism and social-democracy, the author sets the Vâlcea social-democracy stages between 1918-1938, analyzing the outstanding personalities of this ideology in Vâlcea county such as Anton Diaconescu, Toma Dragu, Gheorghe Dulcă and Alexandru Oiță. The article analyzes the Vâlcea dissidences social-democratic in the interwar period, too.*

Prolog: Câte feluri de socialism există? Cine sunt comuniștii? Dar social-democrații?

Cea mai mare spaimă a PSD-ului de astăzi este să nu fie confundat cu vechiul PCR. Spaima este nefundată!. Partidul Comunist Român s-a înființat prin... despărțirea de social-democrați. Primii sunt adepții căii revoluționare, ceilalți ai ideii evolutive. Ambele ideologii aveau însă un obiectiv comun și anume justiția socială. Doar aici social-democrația se întâlnea cu Marx. Însă ea este mai aproape de Tocqueville decât de Marx sau Lenin. Este drept, comunismul și social-democrația au fost, inițial, forme ale socialismului marxist ortodox; dar, mai apoi, ideea social-democrației a dobândit un înțeles cu totul diferit. Socialismul este, de fapt, o ofertă ideologică pusă la dispoziția proletariatului de către intelectuali. Curentele socialiste au fost numeroase: marxism, anarhism, lassalismul etc. Însă după moartea lui Marx, în 1883, contradicțiile din sânul socialismului s-au adâncit, generând curente ideologice distincte, ceea ce a dus, în final, și la reconsiderarea întregii doctrine marxiste din cadrul socialismului, și la formarea, pornindu-se de la aceeași bază doctrinară, a două ideologii paralele și foarte vehemente una la adresa alteia: social-democrația și comunismul. Iată care sunt principalele probleme (și deosebiri) dogmatice dintre cele două ideologii.

- *Problema pluripartidismului.* Social-democrația acceptă existența mai multor partide politice. Din acest motiv, social-democrații au fost acceptați în sistemul partidist, democratic, al țării, pe când comuniștii, care erau pentru sistemul cu un singur partid, nu.
- *Problema proprietății.* Diferențe mari erau și în privința proprietății. Social-democrații defineau „socialismul” nu în termenii proprietății obștești, ci doar în termenii redistribuirii produselor și ai unei egalități mai mari, într-o economie mixtă. Social-democrații au acceptat, deci, proprietatea privată. Comuniștii doreau însă desființarea proprietății private și instaurarea dictaturii

* Sorin Oane, profesor, doctor în istorie, Rm. Vâlcea, e-mail: oanesorin@yahoo.com.

proletariatului, după modelul socialismului marxist, ce se numește, mai simplu, comunism.

- **Problema problemelor: reformismul social-democrat contra revoluției comuniste.** Și comuniștii și social-democrații doreau ca politica să o facă cei mulți și săraci, nu cei puțini și bogați. Votul universal, obținut în 1918, va fi însă crunt manipulat de către regimul capitalist. Din acest motiv, social-democrații au devenit, cu adevărat, colaboratori ai burgheziei, pe când comunismul repudia această colaborare, considerând că obiectivul socialismului nu era o îmbunătățire treptată a societății burgheze, ci lichidarea ei și înlocuirea acesteia cu o societate proletară. Marx crezuse că polarizarea socială crescândă, sărăcirea accentuată a proletariatului vor duce la ascuțirea tensiunilor sociale din societatea capitalistă și, în cele din urmă, la revoluție. Dar, capitalismul a arătat mereu o capacitate extraordinară de adaptare și de transformare coerentă. Schimbarea de optică pornește de la Eduard Bernstein, care a arătat în „*Cum este posibil socialismul științific*” (1901) că lucrurile nu se întâmplă așa; dezvoltarea capitalismului a dus și la îmbunătățirea condițiilor de viață ale proletariatului. De aceea, lupta pentru socialism trebuia să fie graduală și reformistă - pentru o mai multă democrație, pentru creșterea controlului muncitorilor asupra producției, prin mijloace politice și sindicale. Raționamentul acestor reformiști era că, prin lărgirea dreptului de vot, victoria socialismului ar putea fi obținută prin acțiune democratică, parlamentară și nu prin revoluție. Astfel, proletariatul tinde să se lase atras de modul de viață burghez și copiază comportamentul micii burghezii cu care se simte solidar. Creșterea condițiilor de viață induce muncitorilor un sentiment de confort și de securitate, pe care nici într-un caz nu le vor părăsi pentru a porni o revoluție. Partidele social-democrate fac însă presiuni constante pentru realizarea de către guverne a unor reforme care să asigure protecție socială: acordarea de ajutoare de șomaj, de pensii, concedii plătite, creșterea salariilor etc. Însă asta este tot.

Ce fel de socialism au adoptat vâlcenii?

Tot zbuciumul socialismului, până în 1918, dar și în perioada interbelică, poate fi cu greu urmărit la Vâlcea, chiar autoritățile tratând în rapoartele lor, aproape nediferențiat, mișcarea socialistă. Adică, pentru autorități, social-democrații sau comuniștii erau tot aia. Însă în România de dinaintea anului 1918 exista o gândire socialistă bine fundamentată, aproape de ceea ce este numit astăzi „socialismul modern”. Socialismul românesc nu a fost adus de la ruși, cum spun unii. El a venit din Occident, din Franța, Germania și Anglia. Pentru că socialismul vorbea, de fapt, despre ideea de dreptate socială. După Primul Război Mondial situația economică a țării era însă catastofală. Sărăcia era foarte mare, iar sentimentul de justiție socială era în creștere, la aceasta contribuind, evident, și revoluția bolșevică.

La 12 decembrie 1918, vechiul Partid Social-Democrat din România și-a schimbat denumirea în Partidul Socialist. Socialismul trecea însă acum prin numeroase frământări, generate de tendința unor lideri de a acționa sub influența comunismului sovietic.

În mai 1919, Partidul Socialist din Vechiul Regat, Partidul Social-Democrat din Transilvania și Partidul Social-Democrat din Bucovina au adoptat un program electoral comun. Deși Consiliul General a hotărât abținerea „partidului reunit” de a candida la alegerile din noiembrie 1919, deoarece, prin menținerea stării de asediu și a cenzurii, guvernul nu asigura libertatea de propagandă, în campania electorală, câteva organizații locale nu au retras listele de candidați, astfel că, în primul Parlament al României unite, au intrat nouă socialiști. Pentru a participa la alegerile din 1920, partidul a hotărât că trebuia însă să se organizeze rapid.

Cele trei etape ale social-democrației vâlcene

Prima etapă: Partidul Socialist (1920-1921)

Întemeierea organizației socialiste vâlcene. În cursul anului 1920 au fost create secțiuni ale Partidului Socialist la Râmnicu Vâlcea, la Drăgășani și Brezoi. Secțiunea din Râmnicu Vâlcea este definitiv organizată la 30 martie 1920, o contribuție însemnată aducându-și-o celebrul militant socialist craiovean Constantin Nicolcescu¹. S-a ales un comitet provizoriu compus din: Anton Diaconescu (secretar), Tudor Hainerin (casier), Gheorghe Smărăndescu, tăbăcarul Gheorghe Enăchescu și tâmplarul Dinu Lazăr, membri². Printre fruntașii mișcării socialiste din Vâlcea acestei perioade, mai amintim pe: Ion Pârvulescu (tăbăcar), Florea Marinescu (ceferist, președintele sindicatului ceferiștilor din Râmnicu Vâlcea), Ion Stoica (croitor), ca și Gheorghe Fârtat, Smarandache Rădulescu și Gheorghe Enache, ultimii trei, fiind aleși cenzori ai secțiunii socialiste vâlcene la 30 martie 1920³.

Anton Diaconescu a fost, deci, primul lider al socialismului vâlcean. Se născuse în 1893 la Călimănești. A urmat doar patru clase de școală, după care s-a angajat ucenic într-un atelier de cizmărie. Viața de ucenic nu era ușoară pe acele vremuri. Se muncea câte 15-16 ore pe zi. Tânărul citește însă cu nesaț ziare (în special „România muncitoare”, ziarul cercului muncitoresc cu același nume), cărți și reviste, căpătând astfel o bună bază teoretică a convingerilor sale, socialiste, de clasă. La 20 de ani, își începe activitatea revoluționară odată cu înființarea primului sindicat din județul Vâlcea (1913), unul mixt, desființat însă foarte repede de către poliția locală⁴. În luna decembrie al aceluiași an, Anton Diaconescu pleacă la București pentru a se iniția pe deplin cu doctrina socialistă. Este însă încorporat în 1914 și va participa la Primul Război Mondial, până în iunie 1918, când este demobilizat. Este remobilizat în luna septembrie a aceluiași an pentru a participa la campania contra Ungariei bolșevice. Deși militar, Diaconescu susține că a participat la greva tipografilor de la București, din 13 decembrie 1918. Este, probabil, neadevărat⁵. În 1920 a revenit la Râmnicu Vâlcea și a locuit pe strada Hacman nr. 20. Greva generală din 1920 a avut însă urmări catastrofale pentru organizația locală a Partidului Socialist și pentru sindicalismul vâlcean. Fruntașii

¹ Tănăsescu 1971, p.119.

² *Socialismul*, anul XIV, nr. 78, 11 aprilie 1920, p. 1 (editorial nesemnat).

³ Dumitrașcu 1983, p. 61.

⁴ *Pandurul*, 7 iunie 1945, p. 2 (editorial nesemnat).

⁵ Dumitrașcu 1983, p. 53.

socialiști din oraș fug. Sindicatele își încetează activitatea⁶. Anton Diaconescu povestește că deși lucra în atelierul de cizmărie al fratelui său, Gheorghe Diaconescu, din cauza deselor percheziții și presiuni psihologice din partea poliției, a fost nevoit să își părăsească locul de muncă. Gheorghe Diaconescu avea o familie numeroasă, cinci copii, iar clienții, și așa destui de puțini, începuseră să îi ocolească atelierul. Anton Diaconescu și-a luat lădița cu scule și a părăsit cu mâhnire atelierul fratelui său. Voia să plece și din Râmnic, dar abia se căsătorise. A hotărât însă să lucreze pe cont propriu. Abia după 6 ani și-a putut deschide însă o prăvălie, mai spre centrul orașului, unde și-a instalat atelierul de cizmărie și unde a lucrat tot timpul de unul singur. Dar să-i dăm cuvântul chiar lui Anton Diaconescu: *„După greva generală, din punct de vedere politic, din cauza terorizării, au urmat ani grei pentru mișcarea revoluționară din Vâlcea, unde nu exista propriu-zis un proletariat, pentru că nu exista industrie. Afară de o singură fabrică de tăbăcărie, în Râmnic nu era alta, iar la Brezoi, după greva generală, nu se mai putea pătrunde. În această epocă, prigoana și urmărirea s-au întezit, eram urmăriți și hărțuiți de poliție, mă ocoleau prietenii, mă ocoleau până și unii tovarăși de teama de a nu deveni și ei suspecți”*⁷. Interbelicul a fost o perioadă extrem de dificilă pentru Diaconescu. Avea trei copii la școală, iar vecinii săi îl considerau spion rus. În 1942, Anton Diaconescu dă faliment și se va angaja la Fabrica de tăbăcărie „Oprea Simian și Fiii”. Va fi concediat doar după o săptămână, pe motiv de propagandă comunistă.

Alegerile din 1920, prima luptă electorală. Organizația socialistă vâlceană a participat la aceste alegeri. Lista 10, cea cu candidații propuși de socialiștii vâlceni, a arătat așa: „Partidul Socialist (două ciocane încrucișate): 1. Toma Dragu 2. Gheorghe N. Dulcă 3. Simion Predescu 4. Gheorghe N. Enăchescu”⁸. Lista socialistă avea însă două personalități, pe Toma Dragu și pe Gheorghe Dulcă.

Toma Dragu

⁶ Diaconescu, p. 4.

⁷ Diaconescu, p. 5.

⁸ D. J.V.A.N., fond Prefectura județului Vâlcea, dos. 22 /1920, f. 153 și 156.

■ **Toma Dragu** (1877-1940) este prima vedetă a socialiștilor vâlceni. Născut la 4 iulie 1877 în comuna Stroiești, județul Vâlcea, era licențiat în drept la București și doctor în drept la Paris. Scrisese cartea „*Le crime comme phenomene social*”. După întoarcerea de la studiile pariziene (la Paris se și însurase cu o franțuzoică), a intrat în magistratură, fiind substituit și supleant la Tribunalul din Vlașca, între anii 1905-1907.⁹ În 1907 a fost implicat în furibunde campanii de presă ale ziarului „Adevărul” contra guvernanților. A instigat de-a dreptul la răscoală, motiv pentru care Ionel Brătianu, ministrul de interne, a vrut să-l aresteze. Deși represiunea contra răscolei țărănești se soldase, în realitate, cu sub o mie de morți, „Adevărul”, condus atunci de Constantin Mille, a acreditat ideea că Brătianu stătuse la baza masacrului și că fuseseră 11.000 de morți! (această cifră avea să fie preluată, după 1945, de comuniști, pentru a stigmatiza „regimul burghezo-moșieresc”). În 1907, devine chiar, în secret, membru al Partidului Țărănesc al lui Vasile Kogălniceanu, fiul marelui Mihail Kogălniceanu, dar un instigator al răscoalei și, drept consecință, fiind în pericol de a face pușcărie pe viață sub acuzația de „ațâțare la război”. Dar, Toma Dragu a refuzat să semneze mandatul de arestare emis pe numele lui Vasile Kogălniceanu, însă a acceptat să facă parte din completul de judecată la procesul acestuia, încercând însă să îl blocheze pe motive procedurale¹⁰. În momentul în care a simțit că ancheta asupra organizației ilegale a lui Vasile Kogălniceanu se apropie de el, Toma Dragu, de altfel un bun criminalist, a demisionat din magistratură și a devenit ...avocatul lui Vasile Kogălniceanu¹¹. După ce a fost descoperit, Dragu a fost închis la Văcărești¹². Amnistiarea faptelor inculpaților răscoalei din 1907 l-a scos și pe el din închisoare. S-a refugiat în Franța. De acolo a scris o broșură foarte dubioasă despre procesul la care participase și nu s-a sfiit să-și demaște acțiunile. A recunoscut instigarea la răscoală, dar a fost mai mult îndurerat de.... eșecul proiectului de partid țărănesc. După retragerea din magistratură, s-a înscris la Baroul Capitalei, profesînd avocatura în str. Poliției nr. 8. Probabil, prin 1910, Dragu a revenit în țară și s-a înscris în Partidul Social Democrat, poate chiar în același an în care fostul Partid Social Democrat al Muncitorilor din România și-a reluat activitatea. Avea violente sentimente antimonarhice (îl considera pe rege vinovat de represiunea din 1907) pe care le-a manifestat în campaniile de presă ale „Adevărului” (condus de Constantin Mille) și ale revistei „Facla” (condusă de N.D. Cocea). În 1912 a avut loc chiar un proces numit „procesul de les-majestate dintre revista social-democrată *Facla* și Carol I”¹³. La un moment dat, în sala tribunalului a apărut poetul Alexandru Vlahuță, fapt care a prilejuit recitarea, neîntreruptă de clopoțelul președintelui, a poeziei sale „*Minciuna stă cu regele la masă*”. Procesul însă nu a stârnit ecouri într-alte publicații, în afara celor social-democrate, iar

⁹ Mareș 2008, p. 190-193.

¹⁰ Dragu 1907, p. 20.

¹¹ Stoenescu 2002, p. 214-216.

¹² Mareș 2008, p. 193.

¹³ Reporter 1912, p. 606-621.

regele a interzis să se deschidă acțiune publică împotriva revistei „Facla”¹⁴. În 1914, Dragu scrie broșura „În slujba oligarhiei. Însemnările unui socialist în campania din Bulgaria”. Autorul a făcut chiar 15 zile de pușcărie din cauza acestor însemnări, în care făcea îndemnuri la nesupunere a ostașilor în timpul celui de al doilea război balcanic¹⁵. Adevărul este că opinia publică românească și clasa politică făceau atunci cunoștință cu un gen de presă nemaivăzut până atunci la noi. Constantin Mille, prieten cu bulgarul Rakovski (agent al Rusiei, bolșevic și autor al unui atentat asupra lui Brătianu), a reprezentat brațul media al socialiștilor. Iar Toma Dragu a făcut parte dintre acești militanți publiciști socialiști. În 1918, l-a apărut ca avocat pe I.C. Frimu, fostul lider al Partidului Socialist, într-un proces celebru; Frimu fusese închis pentru manifestația tipografilor din 13 decembrie 1918 (va muri în închisoare în 1919). În perioada 1919-1920, Toma Dragu a fost chiar conducătorul temporar al Partidului Socialist, după arestarea lui Frimu. În 1919, prințul Carol (viitorul rege Carol al II-lea) - având certe înclinații socialiste din cauza unui preceptor elvețian ciudat, Mohrlen, homosexual și urmărit de idei socialiste înaintate - îi scrie lui Toma Dragu, șeful socialiștilor români de atunci. Carol tocmai renunțase la calitatea de principe moștenitor al României, expediind, în acest sens, o scrisoare tatălui său, regele Ferdinand, la 1 august. Și, pentru a fi sigur că acea scrisoare avea să fie publicată, a trimis un exemplar al ei și liderului socialist Toma Dragu¹⁶. Încă din anul 1918, Carol declara anturajului său: „Știu bine că în 20 de ani România va fi republică; de ce să fiu împiedicat atunci să trăiesc cum vreau?”¹⁷. În 1921, Dragu va fi judecat în „procesul socialiștilor” vinovați de atentatul din 8 decembrie 1920 a lui Max Goldstein, dar va fi achitat. Goldstein, Saul Osias și Leon Lichtblau organizaseră atunci un atac terorist cu bombă, ținta grupării fiind senatorul Octavian Goga. Dispozitivul exploziv artizanal plasat în sala Senatului României i-a ucis pe Ministrul Justiției, Dimitrie Greceanu, decedat la spital, și pe senatorii Demetriu Radu (episcop greco-catolic de Oradea Mare, ucis pe loc) și Spirea Gheorghiu (decedat la spital). Dragu a rămas în amintirea românilor nu doar prin activismul său stângist, ci și prin umorul său cu totul special. Iată, de exemplu, o anectodă cu el. Tinerii avocați obișnuiau, pe timpuri, să angajeze la prima lor pledoarie câte un mare avocat. Ei făceau istoricul întâmplării ce forma obiectul dezbaterii, iar maestrul trăgea concluziile respective și cerea achitarea. Și iată că, nu se știe prin ce împrejurare fericită, unui tânăr avocat, fără experiență, îi veni la mână un proces care i se păru greu din cale afară. Cum era firesc a pornit în căutarea unui mare avocat binevoitor care să-i acorde prețiosul său ajutor în proces. Și s-a oprit la alegerea maestrului Toma Dragu. Au studiat amândoi dosarul și a rămas stabilit că, la proces, să înceapă tânărul, expunând cu lux de amănunte, faptele, iar el să vină cu vasta lui experiență și impresionantul său talent oratoric și să termine cerând câștig de cauză. După relatarea grefierului, la semnul maestrului, tânărul avocat s-a ridicat, tulburat de emoție, și a spus următoarele: „- Stimate domnule prezident și onorată curte, atât

¹⁴ Pienescu online.

¹⁵ Scărlătescu 1911, np.

¹⁶ Stoenescu 2002, p. 211.

¹⁷ Stoenescu 2002, p. 291.

maestrul Toma Dragu, cât și eu, am studiat îndelung dosarul ce face obiectul procesului nostru, un proces extraordinar de greu... atât de greu, încât, vă mărturisesc cinstit atât maestrul Dragu, cât și eu, am rămas amândoi tâmpiți de greutatea lui!." Sala a rămas stupefiată și un freamăt de nedumerire s-a auzit din bănci. Dar, maestrul Toma Dragu s-a ridicat imediat în picioare și a spus imperturbabil, cu un surâs ironic în colțul gurii: „- *Stimate domnule preșident și onorată curte, vă rog respectuos să binevoiți a lua act că, între timp, eu mi-am revenit!*”¹⁸. Deocamdată, nu știm prea multe lucruri despre viața lui Dragu, de după 1921. Știm doar că nu s-a putut recăsători, soția de care era separat fiind catolică, nu i-a acceptat divorțul niciodată.

■ **Gheorghe Dulcă** a fost o figură interesantă a socialismului vâlcean. Era născut la 28 februarie 1866 la Muereștile. A fost tipograf, publicist și ziarist. Învățase meseria de tipograf la Râmnicu Vâlcea, dar a lucrat la mai multe tipografii din București, ca zețar. A fost și corespondent al ziarului „Universul” și secretar general al Uniunii Sindicale a Lucătorilor Tipografi din România. A redactat revista „Viața sindicală” și a condus revistele „Munca grafică” și „Gutenberg”¹⁹.

În campania electorală a anului 1920, prigoana contra socialiștilor a fost foarte mare. Adevărul este că situația nu era tocmai favorabilă socialiștilor, după ce, în anul precedent, partidul făcuse câteva gesturi stupide de solidarizare cu revoluția bolșevică din Ungaria. O Ungarie care refuza să cedeze Transilvania românilor, așa cum hotărâse Tratatul de la Trianon. La Râmnicu Vâlcea, practic, socialiștii nici nu au putut să își facă campanie electorală. Candidații socialiști erau urmăriți, broșurile și manifestele lor erau confiscate iar întrunirile lor electorale oprite. Chiar candidatul socialist Gheorghe Dulcă a fost arestat în gara Drăgășani, confiscându-i-se manifestele electorale. În urma protestetelor sale i-au fost returnate unele materiale, cu excepția programului partidului, considerat de către autorități primejdios ordinii statului burghez. În comuna Brezoi, Dulcă a fost zdravăn bătut de către o echipă averescană, în fruntea căreia s-au aflat primarul și notarul comunei²⁰.

Lista socialistă vâlceană a obținut însă un succes neașteptat la alegerile din mai-iunie 1920. Din cele 11 liste depuse de diferitele grupări politice, cea socialistă a fost clasată a patra ca număr de voturi (!). Toma Dragu, socialistul vâlcean cel mai cunoscut, a luat 566 de voturi de la vâlceni (din 34.532) – toate cele cinci locuri de deputați fiind câștigate de reprezentanții Partidului Poporului, mitul averescan fiind atunci la apogeu. În țară, socialiștii au obținut 22 de mandate, partidul clasându-se înaintea Partidului Național-Liberal (cu 17 mandate)!.

Revoluția bolșevică rusă schimbă raportul de forțe din mișcarea muncitorească. Au participat socialiștii vâlceni la Congresul Partidului Socialist din 1921? Evenimentele din Rusia anului 1917 au modificat profund mișcarea muncitorească de la noi. Cu Lenin în frunte, comuniștii și-au realizat

¹⁸ Băjenaru online.

¹⁹ Petcu 2014, p. 89.

²⁰ *Socialismul*, anul XIV, nr. 113, 29 mai 1920, p. 2 (editorial nesemnat).

pentru întâia oară în istorie programul. Mișcarea socialistă, ca întreg, a trebuit să adopte o poziție față de experiența rusă. Violența, și nu reformismul, era pusă la baza politicii comuniste de schimbare. Ca o consecință, mișcarea socialistă s-a divizat în două ramuri: una favorabilă schimbării revoluționare și alta schimbării parlamentar-democratice. În 1919, apare Internaționala a III-a, un partid mondial al comuniștilor din întreaga lume. Socialiștii din lumea întreaga trebuiau să facă o opțiune.

Acceptarea, de către socialiștii români, a condițiilor de afiliere la Comintern, în 1920, este lovitura de grație dată mișcării socialiste din România. În 1921 apare Partidul Comunist din România, ca secție a Internaționalei a III-a. PCR va fi scos însă în afara legii deoarece dorea desființarea României Mari, pe motivul că era stat imperialist.

Ce s-a întâmplat însă la Vâlcea? În 1921, Anton Diaconescu a fost chemat la București de către liderul socialist Constantin Popovici, unul dintre liderii Partidului Socialist din Vechiul Regat, acesta urmând să plece la Moscova, împreună cu alți tovarăși, pentru a se discuta afilierea Partidului Socialist la Internaționala a III-a. Popovici a semnat pentru acceptarea condițiilor puse de Comintern. Asta însemna, practic, că secțiunea socialistă vâlceană optase pentru comunism și pentru acțiunea revoluționară directă. Anton Diaconescu a fost însă destul de evaziv acum, după cum va mărturisi, ulterior: *„Deși votasem pentru constituirea Partidului Comunist, cine ne întreba, spuneam că tot socialiști suntem, și sub această perdea noi mobilizăm oamenii să se înscrie în noul partid”*. Mărturia, obținută în anii regimului Ceaușescu, era surprinzătoare. La vremea aceea dădea mai bine să spui că ai fost comunist încă din 1921. Realitatea era însă alta. Diaconescu a rămas mereu consecvent cu convingerile sale social-democrate, căci el va fi cel care va crea toate disidențele social-democraților vâlceni din perioada următoare²¹. Este drept, a făcut parte însă din conducerea organizației politice Blocul Muncitoresc Țărănesc (sub care se ascundeau, de fapt, comuniștii), dar și a unor asociații de factură politico-sportivă comunistă, precum „Societatea sportivă a muncitorilor”²².

Deci, în concluzie, socialiștii vâlceni nu au participat direct la Congresul Partidului Socialist din 1921. Constantin Nicolcescu, socialistul craiovean, urma să reprezinte însă și secțiunea vâlceană a Partidului Socialist dar, fiind arestat, nu a putut participa la congres. Nicolcescu a fost implicat în „atentatul de la Senat”, din 1920, și a fost arestat. Tratat cu cruzime, a decedat puțin timp după aceea. Solia revoluționarilor craioveni va fi dusă, totuși, la primul congres al partidului comunist, de militantul Mihail Cruceanu, de meserie profesor. Acolo el a exprimat hotărârea neclintită a socialiștilor doljeni (și vâlceni) de a lupta pentru îndeplinirea misiunii istorice a proletariatului, pentru făurirea noii societăți. Remarcăm, deci, acest lucru „provindential”: la 8 mai 1921, Vâlcea nu a fost reprezentată direct la Congresul I de creare a Partidului Comunist Român!. Proiectul comunist, enunțat în 1921, a eșuat însă prin acțiunea energică a generalului Alexandru Averescu (în 1921 și prim-ministru). Arestarea celor care doreau afilierea socialismului

²¹ Stoenescu 2010, p. 215.

²² Stoenescu 2010, p. 216.

românesc la Internaționala comunistă este cea mai mare performanță politică a lui Alexandru Averescu, mai importantă chiar decât Mărăștiul!

A doua etapă: Asociația cultural-sportivă „Prietenii naturii” (1922-1924)

Ce rost au avut asociațiile cultural-sportive? Debutul perioadei dintre cele două conflagrații mondiale este marcat, în țară, dar și în Oltenia, de o încercare de aservire a sportului de către politică. Din anul 1920, statul începe să se implice direct în problematica educației fizice. În acest an apare în presă un proiect de lege pentru educația fizică, iar în 1921 Ministerul de Război depune în parlament un alt proiect pentru „organizarea educației fizice și a pregătirii militare naționale”. Acesta, cu câteva modificări, va constitui „prima lege pentru educație fizică din România”, apărută la 17 iunie 1923. Motivele care au îndemnat statul să acorde o atenție crescută procesului de educație fizică sunt în parte cele de ordin militar; la acestea se adaugă și faptul că educația fizică și sportul începeau să facă parte din preocupările societății secolului al XX-lea. În țara noastră, asemenea activități fuseseră înregistrate ca urmare a inițiativei particulare dar, curând, amploarea lor obligă statul să le preia și să le organizeze. Muncitorii socialiști au încercat acum să-și promoveze interesele și prin aceste asociații cultural-sportive, precum a fost și cea numită „Prietenii naturii”.

Prietenii naturii (1922-1924) și „puii ei” vâlceni (1925-1931). În 1919, Partidul Socialist înființase, la București, prima organizație polisportivă muncitorească, „Prietenii Naturii”, urmată, curând, de filiale în toată țara. Asociația a avut sediul central în capitală și filiale în peste 50 de localități, ce numărau zeci de mii de membri. Țelul ei mărturisit consta în educarea fizică a muncitorilor, dar și intensificarea propagandei socialiste în rândurile muncitorilor. Asociația a avut secții puternice de fotbal, gimnastică, box, lupte, patinaj, oină și atletism. În activitatea de îndrumare și în conducerea asociației, un rol însemnat l-au avut Nicolae Popescu-Doreanu, Gheorghe Stoica, Ștefan Voicu, Gheorghe M. Vasilescu, Aurel Kahane ș.a.m.d. În anii 1921-1924, asociația s-a ridicat la un asemenea nivel încât a făcut din mișcarea sportivă muncitorească un factor important de afirmare a proletariatului în viața social-politică a țării. În fapt, era vorba despre o amplă acțiune de popularizare a ideologiei socialiste (social-democrate), mascată de așa-zise manifestări sportive și turistice. Sub tutela acestei asociații intrau toate grupările muncitorești care îi acceptau prevederile statutului.

După intrarea în vigoare a Legii Mârzescu, în 1924, activitatea PCR a intrat în ilegalitate și nu se mai putea desfășura la lumina zilei, însă este dificil de dovedit clar că un club sportiv sau altul ar fi fost înființat de comuniști și nu de cei cu convingeri social-democrate. După rapoartele poliției, după listele celor participanți la această asociație cultural-sportivă, rezultă că orientarea asociației „Prietenii naturii” a fost clar social-democrată și nicidecum comunistă. Însă, autoritățile române au sesizat caracterul politic al acestei asociații cultural-sportive și au trecut la represiuni: la 26 martie 1924, Federația Societăților Sportive din România este obligată să excludă din mișcarea sportivă toate societățile și cluburile sportive afiliate la „Prietenii Naturii”. Peste nici o lună, la 21 aprilie, FSSR interzice accesul „prietenilor naturii” pe toate terenurile societăților din subordine. Măsurile nu se termină aici și, la 29 iulie 1924, sunt emise Ordonanțele 1 și 2 ale Corpului II

Armată, prin care sunt scoase în afara legii Partidul Comunist din România, Uniunea Tineretului Comunist, Comitetul Femeilor Comuniste și ...organizația sportivă „Prietenii Naturii”. Sediile acestor organizații au fost închise, arhivele confiscate iar conducătorii și unii membri ai acestor organizații au fost arestați. Aceste măsuri au avut un caracter preponderent politic, dar au produs și un efect secundar benefic: sportul a rămas apolitic!

Cum s-au petrecut lucrurile la Vâlcea? În 1922, la Râmnicu Vâlcea a luat ființă o filială a „Prietenilor Naturii”, reunindu-i pentru început pe muncitorii din complexul CFR, care desfășurau atât o activitate politică, pentru rezolvarea unor probleme muncitorești, cât și o activitate sportivă, ca efectuarea de excursii și drumeții, desfășurarea unor baluri și conferințe pe teme politice și sociale²³. Conducător al asociației a fost un croitor, Ilie Simțian, vicepreședinte fiind tot un croitor, Ilie Pușchilă. Comitetul de conducere mai cuprindea doi membri: Anton Diaconescu, cizmar, și Iosif Himler, tâmplar. Un rol important în înființarea filialei vâlcene l-a jucat reprezentantul pe țară al asociației „Prietenii naturii”, Odisie Pârvulescu. În 1922, organizația a avut 13 membri, în anul 1923 va avea 53 de membri, ca să scadă apoi la 27 de membri în anul următor. Organizația a organizat excursii, meciuri de fotbal, serate dansante etc. Ziarul „Socialismul” din 13 august 1922 vorbește despre o excursie făcută pe 20 iulie 1922 pe muntele Cozia²⁴. Pe 5 august 1922, gruparea organizează și o serată dansantă în sala „Metropol” din Râmnicu Vâlcea. Este drept, prefectul județului Vâlcea informează pe prim-procurorul județului despre activitatea „comuniștilor” din Drăgășani, grupați în societatea „Prietenii naturii”.

Ce se întâmplase de fapt? La Drăgășani, tâmplarul Grigore Niculescu fusese prins de poliție împărțășind manifeste socialiste. A fost arestat pe 8 mai, dar după câteva zile a fost pus în libertate. Dar lucruri de acest fel se întâmplau relativ frecvent. Muncitorii începuseră să citească, în special ziarele muncitorești „Muncitorul”, „Chemarea” sau „Socialismul”. Ele erau însă considerate „subversive” de către autorități. Libertatea de opinie nu prea exista atunci.

Asociația „Prietenii naturii” a făcut însă, pe plan local, o serie de pui, astfel:

- **Carpatina** – este o societate sportivă apărută în 1925 la Brezoi, care reunea majoritatea tinerilor lucrători de la Fabrica de Cherestea din localitate. Își propunea educarea membrilor ei în spiritul solidarității muncitorești și a unității de acțiune a tineretului.
- **Societatea sportivă muncitorească** - apărută în 1926, din inițiativa muncitorilor Alexandru Bertoli și Anton Diaconescu - a desfășurat timp de trei ani o interesantă activitate de propagandă și cultural-sportivă în rândul muncitorimii din Râmnicu Vâlcea, inițiind și acțiuni de solidarizare a muncitorimii vâlcene cu diferite prilejuri; a fost desființată în 1929.
- **Societatea culturală a muncitorilor** - apărută din inițiativa aceluiași muncitori în 1929 (este continuatoarea precedentei societăți), a încercat, în special, acțiuni de popularizare a științei. Ca și celelalte organizații, și această

²³ Tamaș 1994, p. 214.

²⁴ *Socialismul*, anul XVI, nr. 176, 13 august 1922, p. 2 (editorial nesemnat).

societate a fost dizolvată de autoritățile locale²⁵.

A treia etapă: Partidul Social-Democrat (1931-1938)

În 1927, Partidul Social Democrat din România se reface, lucru consfințit printr-un congres ținut la București. Astfel, fosta Federație Socialistă va uni toate partidele social-democrate din țară într-o singură grupare politică. Conducerea noului partid a fost formată din Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Ilie Moscovici, Constantin Titel Petrescu, dr. Iacob Pistiner și Lothar Rădăceanu.

Partidul Social Democrat din România este, aproape din primul moment, un partid foarte puternic și, în 1928, făcând cartel electoral cu PNT, câștigă alegerile, îndepărtând pe liberali de la putere. Alegerile din 1931, confirmând ascendența PSDR-ului, trimit în Parlament un număr mare de deputați. În perioada interbelică, PSDR se menține în rândul partidelor parlamentare, militând pentru lărgirea drepturilor sindicale, ceea ce îi aduce sprijinul acestora.

Secția vâlceană a PSD va fi organizată abia în 1931. Președintele ei va fi Alexandru Oiță.

Alexandru Oiță este primul conducător al organizației PSD Vâlcea (cu titlul de.... „secretar”), între 1931-1937²⁶. Era tipograf de meserie. A fost proprietarul tipografiei „Progresul grafic” din Râmnicu Vâlcea, care lucra, în special, cu primăria orașului²⁷. Între 1929-1932 a tipărit „Curierul Muncii”, revista bilunară a mișcării social-democrate din Vâlcea. În aceasta au publicat articole științifice și de atitudine numeroși intelectuali de marcă vâlceni, precum profesorul de istorie de la Liceul „Alexandru Lahovari”, Dumitru Gușetoiu. Acesta a publicat aici articole foarte interesante despre „*Liberalismul economic*”, „*Socialismul științific=marxism*”, „*Socialismul de stat=economia dirijată*”, „*Socialismul utopic*” etc. Alexandru Oiță moare în primăvara anului 1937. Camera de muncă din Craiova oferă familiei defunctului suma de 5.000 de lei ca ajutor de înmormântare.

PSD a avut un număr mic de membri la Vâlcea. Ei erau concentrați în orașele Râmnicu Vâlcea, Brezoi, Ocnele Mari și Drăgășani. Erau zonele mai educate ale județului. În 1939, la Vâlcea, doar 50,3% dintre locuitori erau știutori de carte, proporția la femei fiind de doar 31,9% (vezi „Enciclopedia României” din 1938). Situația era îngrijorătoare.

Printre fruntașii acestui partid amintim pe:

- *Vasile Oproiu*, era responsabil cu tineretul pesedist (era și finul lui Mitică Simian, șeful organizației liberale din Râmnicu Vâlcea și președintele Sfatului Negustoresc din județ);
- *Constantin Stochițoiu*, a fost președintele secției PSD Drăgășani, colonel pensionar²⁸;
- *Alexandru Bertoli*, muncitor la legătoria de cărți și imprimate din Râmnicu Vâlcea. Se născuse la 27 septembrie 1897. La vârsta de 15 ani, adică în anul 1912, a devenit ucenic la Tipografia „Gutenberg” din Râmnicu Vâlcea. Mai

²⁵ D.J.V.A.N., fond *Manuscrite*, dos 3, f. 6.

²⁶ Dumitrașcu 1982, p.175.

²⁷ *Naționalul Vâlcei*, nr. 4 /1928, p. 4 (editorial nesemnat).

²⁸ *Naționalul Vâlcei*, nr. 4 /1928, p. 4 (editorial nesemnat).

târziu a terminat și Liceul „Alexandru Lahovari” din oraș. În 1919 a intrat în rândurile Partidului Socialist.

În 1938, toate partidele politice din România au fost desființate de dictatura regală carlistă. PSD va reapărea pe scena politică a țării în 1944. La 30 august 1944, PSD-Vâlcea și-a reluat și el activitatea iar Anton Diaconescu a fost ales conducătorul acestuia, devenind chiar și secretar regional al acestui partid pentru Oltenia. A luptat, de acum încolo, pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc. La alegerile din 1946, Anton Diaconescu a fost ales deputat din partea PSD Vâlcea. A militat pentru unificarea celor două partide muncitorești, PSD și PCR, fapt care s-a și produs în februarie 1948.

Disidențele PSD-Vâlcea

Scurta istorie a disidențelor social-democrate

În 1921, alături de Partidul Comunist din România a apărut Federația Partidelor Socialiste din România (din 1927 și-a luat numele de Partidul Social-Democrat) care s-a manifestat în politica țării drept partidul muncitorilor industriali.

În 1928, din PSD s-a desprins o primă disidență: Partidul Socialist al Muncitorilor din România (PSMR), prin plecarea unor disidenți în frunte cu Litman Ghelerter și Ștefan Voitec. Aceștia erau favorabili unei apropieri politice de comuniști. Concret, PSMR dorea un cartel electoral cu Blocul Muncitoresc Țărănesc, noua formațiune sub care se ascundeau comuniștii pentru a putea participa la alegerile parlamentare din acel an. La Vâlcea nu s-a realizat o secțiune a acestui nou partid. În 1931, PSMR și-a schimbat numele în Partidul Socialist Independent din România (PSIR).

În februarie 1933, din PSD se desprinde un grup de militanți care formează Partidul Socialist din România (PSR), condus de Constantin Popovici. În august 1933, prin unificarea dintre PSIR și PSR apare Partidul Socialist-Unitar. Dar, în octombrie 1935, din PSU se desprinde PSIR în frunte cu Constantin Popovici. În 1937, PSD și PSU participă la alegeri pe liste comune. În ianuarie 1938 s-a realizat chiar fuziunea dintre cele două partide. Dar, în februarie 1938, atât PSD cât și PSIR sunt dizolvate de către dictatura regală carlistă.

Cel care a creat cele două disidențe social-democrate vâlcene a fost Anton Diaconescu, disidențele vâlcene fiind organizațiile locale ale Partidului Socialist Independent din România și ale Partidului Socialist Unitar²⁹.

A) Partidul Socialist Independent din România (1931-1933)

În 5 februarie 1931, Anton Diaconescu a înființat organizația vâlceană a Partidului Socialist Independent, devenită în 1933 a Partidului Socialist-Unitar, pe care le-a condus până în 1938, când s-a instaurat dictatura regală³⁰. Diaconescu nu mai împărtășea atunci convingerile politice ale lui Alexandru Oiță, în privința modului de luptă al partidului. În anii crizei economice, Diaconescu a fost favorabil acțiunii politice directe, în stradă. Era, deci, mai aproape de comunism decât de social-democrație.

²⁹ D. J.V.A.N., fond *Prefectura județului Vâlcea*, dos.10 /1945, f.322.

³⁰ *Ibidem*, p. 215.

B) Partidul Socialist-Unitar (1933-1938)

Partidul Socialist-Unitar, secțiunea Vâlcea, s-a constituit la 5 februarie 1933. La scurt timp a fost creată și o organizație de tineret, secția Râmnicu Vâlcea a Uniunii Tineretului Socialist-Unitar³¹. Aceasta a desfășurat îndeosebi acțiuni cu caracter propagandistic, în întreprinderi și ateliere. Sub îndrumarea secțiunii și-a desfășurat activitatea Sindicatul tâmplarilor din Râmnicu Vâlcea, ca și cel al lucrătorilor de la Fabrica „Vasilatul” din Brezoi³². Din conducerea PS-U Vâlcea făceau parte: *Anton Diaconescu* - președinte, *Victor Parhon* (avocat) - vicepreședinte și *Alexandru Izvoranu* (tâmplar) - secretar. Acesta din urmă a îndeplinit această funcție până în 1935. Era născut la București. Ucenicia o făcuse la Cislădie. Cunoștea foarte bine limba germană. Era tâmplar, de fapt, făceacoșciuge. El este cel care l-a propus ca președinte al organizației vâlcene pe *Anton Diaconescu*. Va fi exclus însă din partid, fiind atras de comuniști. Dintre membrii mai importanți amintim pe *Nicolae Ceapă*, ceasornicar, născut la 30 septembrie 1900, în comuna Valea cu Apă, în județul Gorj. A devenit vâlcian prin căsătoria cu *Florica Botici*, în 1931. Locuia pe strada Știrbei Vodă nr.121. Din 1932 devine membru activ în secția social-unitară din Râmnicu Vâlcea, până la desființarea acesteia în 1938. A devenit, ulterior, probabil în 1940, președintele breslei metalurgiste-electricieni, secția Râmnicu Vâlcea. Alți membri de bază au fost: *Ion Tufaru* (patron tâmplar), *Ilie Câmpeanu*, *Badea Marinescu*, *Cărpiniș Dumitru*, *Iohan Hin*, toți tâmplari, *Carol Toth*, ceasornicar, *Constantin Oprescu*, cizmar, *Smarandache Rădulescu*, tăbăcar, *Nicolae Barbu*, lucrător curelar, *Florian Ionescu*, patron croitor etc³³. Adevărul este că prea mulți membri acest partid nu a avut la Vâlcea. Când s-a înființat organizația vâlceană au fost 26 de membri. Într-un proces verbal din 23 iulie 1934, prefectura din Vâlcea semnala faptul că organizația din orașul Râmnicu Vâlcea avea doar 17 membri cotizanți, restul fiind considerați retrași prin neplata cotizației de partid. Membrii cotizanți nu desfășurau nicio activitate care să perecliteze siguranța statului.³⁴

Bibliografie

Băjenaru online – Grigore Băjenaru, *Mici povestiri despre oameni mari*, online, <http://ceascadecultura.ro/ServesteArticol.aspx?idart=2871>

Chirtop – Petre Chirtop, *Memorii*, caietul II, p. 4, în D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*.

Diaconescu – Anton Diaconescu, *Autobiografie* (document dactilografiat aflat la Direcția Județeană Vâlcea a Arhivelor Statului - în continuare D.J.V.A.N. -, fond personal *Sorin Oane*), p. 4.

³¹ Dumitrașcu 1983, p.175

³² Dumitrașcu 1983.

³³ Chirtop, caietul II, p. 4.

³⁴ D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, fișă a prof. Gheorghe Dumitrașcu.

D. J.V.A.N., fond *Manuscrise*, dos 3, f. 6.

D. J.V.A.N., fond *Prefectura județului Vâlcea*, dos.10 /1945, f. 322.

D. J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, fișă a prof. Gheorghe Dumitrașcu.

Dragu 1907 – Toma Dragu, *Partidul liberal și chestia țărănească. Destăinuirile unui fost magistrat în afacerea Kogălniceanu*, București, 1907.

Dumitrașcu 1982 – Gheorghe Dumitrașcu, *Aspecte privind mișcarea muncitorească din județul Vâlcea în anii crizei economice (1929-1933)*, în „Buridava”, nr. 4/1982.

Dumitrașcu 1983 – Gheorghe Dumitrașcu, *Mișcarea muncitorească și socialistă din județul Vâlcea în primii ani de după Marea Unire (1918-1921)*, în „Studii vâlcene”, VI / 1983.

Mareș 2008 – Alexandru Mareș, *Procesul „Omului de la 1907”. Date privitoare la biografia lui Vasile M. Kogălniceanu*, în „Arhivele Naționale”, 2008.

Naționalul Vâlcei, nr. 4/1928, p. 4 (editorial nesemnăt).

Pandurul, 7 iunie 1945, p. 2 (editorial nesemnăt).

Petcu 2014 – Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date: enciclopedie cronologică*, Editura Polirom, Iași, 2014.

Pienescu online – G. Pienescu, „Un proces care nu a avut loc decît pe hîrtie”, în *România literară* online,
http://www.romlit.ro/un_proces_care_nu_a_avut_loc_dect_pe_hrtie

Reporter 1912 – „Pamflet”, în *Facla*, nr. 31 din 4 august 1912.

Scărlătescu 1911 – L. Scărlătescu, *Albumul avocaților din România*, Tipografia Unirea, București, 1911.

Socialismul, anul XIV, nr. 78, 11 aprilie 1920, p. 1 (editorial nesemnăt).

Socialismul, anul XVI, nr. 176, 13 august 1922, p. 2 (editorial nesemnăt).

Stoenescu 2002 – Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 2, Eșecul democrației române, Editura Rao, 2002.

Tamaș 1994 – Corneliu Tamaș, *Istoria Râmnicului*, Editura Antim Ivireanu, Râmnicu Vâlcea, 1994.

Tănăsescu 1971 – Florian Tănăsescu, *Crearea PCR obiectiv central al luptei secțiunilor din Oltenia în anii 1918-1921*, în „Anale de istorie”, an XVII, nr. 2/1971.